Câmpul toponimului *Botoşani*

Daniela BUTNARU[*]

Key-words: *Botoşani, toponymic field, polarization, differentiation, diachronic depiction*

Ne propunem să arătăm în acest articol modul în care, pornind de la substantivul propriu *Botoşani*, care desemnează un oraş din nord-estul României şi judeţul format în jurul acestuia, s-a dezvoltat un important câmp toponimic, constituit din numele a diverse obiecte geografice aflate în vecinătatea acestei localităţi. Vom folosi acest exemplu pentru a ilustra unele principii şi metoda cu care s-a lucrat la *Micul dicţionar toponimic al Moldovei, structural şi etimologic*. Partea 1. *Toponime personale*, utilizând conceptele de *polarizare*, *diferenţiere*, *câmp toponimic*, teoretizate de Dragoş Moldovanu şi aplicate în diverse lucrări de membrii colectivului de toponimie de la Institutul de Filologie Română „A. Philippide" din Iaşi.

Oiconimul *Botoşani* este atestat pentru prima dată la 1439[1] în forma *Botuşanii*, în paginile *Cronicilor slavo-române din sec. XV–XVI, publicate de Ioan Bogdan*: „În anul 6947 (1439) noiembrie 28, au venit tătarii şi au prădat până la Botuşani" (CR. SLAVO-ROMANE: 15; pentru originalul slavon al fragmentului, vezi p. 6). Toponimul despre care vom vorbi s-a format de la un nume de persoană de origine ardelenească *Botuş*/*Botăş* (care reia la nivel antroponimic alternanţa vocalică *botuş*/*botăş* existentă la apelativele corespunzătoare) cu sufixul colectiv *-ani/ -eni* (în funcţie de pronunţia dură sau moale a consoanei *ş*). Forma actuală *Botoşanii* a rezultat din *Botuşanii* prin asimilare vocalică progresivă. La nivel popular circulă forma rezultată prin sincopă, *Botşănii*, favorizată probabil de faptul că, din perspectiva vorbitorilor, oiconimul nu mai era motivat semantic.

Deşi nu a fost niciodată capitală, precum oraşele Suceava sau Iaşi, această localitate, cu acces la marile drumuri comerciale care străbăteau Moldova, a rezistat trecerii timpului şi chiar, în secolul al XIX-lea, a cunoscut o puternică dezvoltare economică, în mare parte datorată prezenţei aici a unei importante comunităţi de armeni şi evrei. O statistică de la 1870 arăta chiar că, în acea perioadă, oraşul Botoşani se situa, ca număr de locuitori, pe locul patru după Bucureşti, Iaşi şi Arad (Cârstean 1971: 12). Rămâne un important centru comercial până spre sfârşitul

[*] Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Iaşi.

[1] Constantin C. Giurescu considera că „localitatea este [...] anterioară întemeierii statului moldovean independent" (Giurescu 1967: 196).

BDD-A14958 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:40 UTC)

secolului al XIX-lea când dezvoltarea sistemului feroviar al ţării va impulsiona evoluţia economică a altor oraşe.

Iniţial, toponimul era folosit pentru a desemna târgul din nordul Moldovei. Cu această funcţie îl întâlnim fără entopic – *Botoşani*(*i*)[2], sau, uneori, cu formă de singular masculin, pentru a se acorda cu apelativele *târg* ori *oraş* – *Botoşaniul* (Tufescu 1977: 86). Însă de cele mai multe ori apare în sintagme, alături de diferite entopice, în funcţie de perioadă; primele atestări sunt cele cu determinatul *târg*, apelativ de origine veche slavă, considerat de istoricul Constantin Giurescu o dovadă a faptului că târgurile de pe teritoriul românesc există din vremea convieţuirii româno-slave (Giurescu 1967: 72). Temporar, în secolul al XIX-lea, este folosit ca determinat şi cuvântul *politie*, de provenienţă neogreacească. În sintagme formate cu apelativul *oraş* îl aflăm atestat la mijlocul secolului al XVIII-lea şi din ce în ce mai des în secolul al XIX-lea, iar în secolul al XX-lea exclusiv cu acest entopic, termenul *târg* „decăzând" din drepturi[3].

Apare în sintagme determinative cu genitiv sintetic: *Târgul Botoşanilor* (Iorga 1903: 249), *Oraşul Botoşanilor* (Iorga 1903: 243), *Politia Botoşanilor* (TTRM, I_1: 129) sau cu genitiv analitic: *Târgul de Botoşani* (DIR, A, XVII-V: 173), dar, bineînţeles, şi în sintagme nominative (sau apozitive) cu determinantul articulat sau nearticulat: *Târgul Botoşani* (Iorga 1903: 249) sau *Târgul Botoşanii* (DIR, A, XVII-III: 219), *Oraşul Botoşani* (Ştrempel 1959: 134) sau *Oraşul Botoşanii* (TTRM, I_1: 129), *Politia Botoşani* (TTRM, I_1: 129). În documente şi hărţi redactate în limbi străine, acest oiconim este transliterat cu diferite forme simple: *Botochan*, *Botochani*, *Botochany*, *Bottuchan*, *Botuschany*, *Botuszany*, *Botušani* (TTRM, I_3: 18-19), *Batuschan*, *Batuszani*, *Boliczany*, *Boliczane*, *Boulutrait*, *Policzane* (TTRM, I_4: 33–34) etc. sau sintagmatice: *Botoszany Oppidum* (Cantemir 1973: 80) ori *Botuszany Civitas* (Iorga 1901: 133), *Civitas Botusanensis* (TTRM, I_3, 19), *Oppidum Botosan* (COD. BAND.: 134), *Città di Botuszany* (Gorovei 1926: 16), *Markt Botuschan* (Radisits 1942–1943: 414).

În jurul oiconimului *Botoşani*, devenit centru (sau nucleu) polarizator, graţie statutului său de nume al obiectului de maximă importanţă (socio)geografică, s-a dezvoltat un amplu câmp toponimic[4], constituit din denumirile (formate în urma proceselor de polarizare sau de diferenţiere) ale unor obiecte de importanţă secundară din imediata apropiere, pe care Dragoş Moldovanu (2010: 18) le-a numit *derivate toponimice*[5].

Ca urmare a dezvoltării şi, implicit, a extinderii localităţii Botoşani, în a doua parte a secolului al XVIII-lea s-au diferenţiat două părţi, pe care localnicii le-au deosebit după localizare: *Târgul din Sus* (Iorga 1903: 243) sau *Târgul de Sus*

[2] Un document redactat în slavonă la 1546 îl atestă cu forma etimologică *Botăşani* (DIR, A, XVI-I: 454).

[3] În zilele noastre folosirea termenului *târg* cu sensul de 'oraş' are o nuanţă peiorativă.

[4] Definit ca „un ansamblu denominativ dezvoltat în jurul unui toponim de bază, cu rol de centru polarizator în seria toponimelor polarizate" (Moldovanu 2010: 229).

[5] Denumirile obţinute prin polarizare sunt de obicei sintagme „cu un determinant unic, şi anume toponimul primar, şi cu determinate multiple, reprezentând termeni care desemnează clasa de obiecte geografice" (Moldovanu 2010: 18). În urma proceselor de diferenţiere se formează toponime care desemnează părţi ale unui obiect geografic, de tipul „pârâu" – „obârşia pârâului" – „gura pârâului" sau „curs de apă" – „afluent", „părţi de sat" ş.a.

BDD-A14958 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:40 UTC)

(Gorovei 1926: 54) şi *Târgul din Jos* (*ibidem*). De asemenea, am identificat şi sintagmele *Capul Târgului*, *Faţa Târgului* (Gorovei 1926: 332) şi *Fruntea Târgului* (Iorga 1904: 226), folosite în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea pentru a desemna o parte a târgului Botoşani. O altă diferenţiere reflectată în toponime a fost făcută în funcţie de vechimea părţilor care alcătuiau târgul: *Târgul Nou* (Iorga 1904: 127) sau *Mahalaua Târgului Nou* (TTRM, I_1: 131) şi *Târgul Vechi* (Iorga 1903: 257) sau *Mahalaua Târgului Vechi* (TTRM, I_1: 131), străbătută de *Uliţa Târgului Vechi* (Iorga 1903: 143).

Numele uliţei amintite a rezultat în urma procesului de polarizare. Urmărind *Anexa 1*, putem observa că în continuare avem a face doar cu derivate toponimice formate prin polarizare de la numele localităţii Botoşani; ulterior, de la aceste toponime secundare s-au format şi alte derivate în urma unor procese de diferenţiere sau polarizare. Acest fenomen de formare a unor denumiri plecând de la alte toponime a fost sesizat şi de Gh. Bolocan care l-a intitulat *transfer*, termen preluat şi de alţi toponimişti[6].

Pârâul care curge la nord de Botoşani, pârâul Botoşanca, este atestat în câteva documente în sintagma *Matca Botoşani* (Iorga 1903: 254) ori, în hărţi redactate în limbi străine, ca *Pârâul Botoşani*: *Botoschany Fl[uss]* (TTRM, I_4, 34) sau *Botuschani Fl[uss]* (*ibidem*). După cum se poate observa în *Anexa 1*, tot în urma procesului de polarizare au „împrumutat” numele târgului şi pădurea aflată la sud de acesta, *Codrul Botoşanilor* (Antonovici 1915: 298), dealul de la nord, *Dealul Botoşanilor* (NALR–DATE: 143), numit şi *Dealul Târgului* (DICT. STAT. I: 102), dar cel mai des *Dealul Botoşanca* (v. infra), şi drumul care trecea pe aici, *Drumul Botoşanilor* (I. NEC. VII: 115) sau *Şleaul Botoşanilor* (Păltănea 2001: 205). Podul peste Pârâul Morii, care curge la sud de oraşul Dorohoi, pe drumul spre Botoşani, se numeşte *Podul Botoşanilor* (GEOGR. ROM. IV: 513).

În jurul acestui târg s-au format unităţi administrative majore, care i-au preluat numele: *Ocolul Târgului Botoşanilor* (DRH, A, VII: 599) sau *Ocolul Târgului de la Botoşani* (DIR, A, XVI-III: 438), *Ocolul Botoşanilor* (DRH, A, XXII: 262, 169), mai târziu, *Ţinutul Botoşani* (TTRM, I_2: 1391), iar astăzi *Judeţul Botoşani*.

Pe moşia Botoşanilor a luat fiinţă la sfârşitul secolului al XIX-lea o aşezare numită *Odaia Moşiei Târgului* (TTRM, I_1: 788) sau, cu determinantul la nominativ, *Odaia Moşia Târgului* (*ibidem*). Pe harta din ATLAS MOLD. este marcat în apropierea acestei mici aşezări *Dealul Odăii*.

Un deal de la est de oraşul Botoşani este numit, conform informaţiilor din NALR–DATE: 143, *Dealul Podul Târgului* sau, geografic, *Dealul Podişul Târgului* (ATLAS MOLD.). Se observă din aceste două atestări folosirea în denominaţia populară a entopicului *pod* „loc neted şi întins de pe un deal, de pe coasta unui deal sau de la poalele dealului” (Moldovanu 2010: 171)[7], iar în denumirea geografică entopicul sinonim, *podiş*. Tot de la oiconimul Botoşani s-a format denumirea

[6] Însă Dragoş Moldovanu consideră că putem vorbi de un transfer doar în cazurile de „*transplant toponimic*, prin care o populaţie emigrată aduce cu sine numele localităţii de origine sau prin care oficialităţile creează toponime comemorative (*Roma*, *Plevna* etc.)” (Moldovanu 2010: 19).

[7] În DLR, Litera P, partea a III-a, p. 912: **4.** ‘Suprafaţă plană în regiune de munte sau de deal; regiune de şes’ şi **5.** în sintagma *podul pământului* ‘suprafaţa, întinsul pământului’.

BDD-A14958 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:40 UTC)

geografică *Depresiunea Botoşanilor*, prin care Vintilă Mihăilescu, în lucrarea *Dealurile şi câmpiile României*, desemnează depresiunea din jurul oraşului Botoşani (Mihăilescu 1966: 258).

Un alt toponim format prin polarizare de la numele târgului Botoşani este *Botoşanca*. În cazul acestei denumiri apare problema identificării obiectului care a primit pentru prima dată acest nume: moşia care se întindea la nord şi la vest de târg sau afluentul drept al pârâului Starositna, numit astăzi şi Morişca, care curge la nord de oraşul Botoşani şi reprezenta limita nordică a moşiei târgului? Ambele situaţii sunt posibile, dar, pentru că este atestat primul, şi anume la 1766, iar numele moşiei Botoşanca apare în documente abia la 1835, am considerat că pârâul a purtat întâi acest nume, iar de la el, prin polarizare, s-au dezvoltat alte toponime: *Dealul Botoşencii* (NALR–DATE, 125) sau, cu determinantul la nominativ, *Dealul Botoşanca* (ATLAS MOLD.), numele dealului aflat în dreapta pârâului Botoşanca, şi *Moşia Botoşanca* (uneori cu entopicul *moşie* subînţeles), denumire desemnând o fostă moşie de lângă târgul Botoşani (TTRM, I_1: 680). Pe această moşie s-a format în secolul al XIX-lea *Odaia Botoşanca*, care în 1833 s-a împărţit în două sate numite, în urma procesului de diferenţiere toponimică, *Botoşanca Vornicului Calimah*, după numele proprietarului din acea perioadă – Alecu Calimah – şi *Odaia Botoşanca lui Monole*, proprietate a lui Costache Manole. Câţiva ani mai târziu, într-un document oficial, cele două sate sunt considerate împreună, ca termeni ai unei clase toponimice, şi sunt numite prin sinteză *Botoşancile* (*ibidem*).

Aparţinându-i, pentru o perioadă, lui Ioan Loiz, primul sat s-a numit şi *Botoşanca lui Loiz*, iar moşia sa, *Luizoaia*. Un afluent al Sitnei care curgea pe teritoriul acestei moşii este numit *Valea Luizoaia* (ATLAS MOLD.), iar pădurea din partea nord-estică a moşiei, *Pădurea Luizoaia* (*ibidem*). Pentru a desemna celălalt sat au fost folosite, de-a lungul timpului, mai multe variante formale (cf. TTRM, I_1: 680): *Odaia Botoşanca lui Manole*, *Botoşanca lui Manole* (cu elipsa entopicului), *Botoşanca Manoleştilor* (cu determinantul la plural) şi, formă păstrată până astăzi, *Manoleştii* (prin reducerea sintagmei la determinant). Dealul de pe dreapta pârâului Sitna, în dreptul satului Manoleşti, şi şesul din partea sud-vestică a acestui sat au fost identificate de către localnici în funcţie de numele localităţii pe teritoriul căreia se află: *Dealul Manoleşti* (MDG, V, 614) şi *Şesul Manoleşti* (informaţie obţinută prin anchetă de teren).

Observăm aşadar cum în jurul numelui unui târg atestat încă din prima jumătate a secolului al XV-lea s-a dezvoltat, de-a lungul timpului, un câmp toponimic complex, rezultat în urma unor procese structurale diferite şi caracterizat prin diversitatea tipurilor de toponime şi o mare varietate a formelor atestate de documente. Considerăm că prezentarea diacronică a câmpurilor toponimice este o etapă esenţială în tratarea lexicografică a toponimelor pentru că reuşeşte să surprindă realitatea de pe teren.

BDD-A14958 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:40 UTC)

Bibliografie

Antonovici 1915: Ioan (Iacov) Antonovici, *Documente bârlădene*, vol. III, Bârlad, Tipografia şi legătoria de cărţi Const. D. Lupaşcu.

ATLAS MOLD.: Institutul Geografic al Armatei, *Atlasul Moldovei* (sc. 1:50000), Bucureşti, 1892–1898.

Cantemir 1973: Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei* (trad. Gh. Guţu), Bucureşti, Editura Academiei.

COD. BAND.: V.A. Urechia, *Codex Bandinus. Memoriu asupra scrierei lui Bandinus de la 1646, urmat de text, însoţit de acte şi documente*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii istorice” (Bucureşti), XVI, 1895.

CR. SLAVO-ROMANE: *Cronicile slavo-române din sec. XV−XVI, publicate de Ioan Bogdan* (ed. P.P. Panaitescu), Bucureşti, Editura Academiei, 1959.

DIR, A: *Documente privind istoria României. A. Moldova*, Bucureşti, Editura Academiei, 1951−1957.

Giurescu 1967: Constantin C. Giurescu, *Târguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, Bucureşti, Editura Academiei.

Gorovei 1926: Artur Gorovei, *Monografia oraşului Botoşani*, Fălticeni.

Iorga 1901: N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. I, Bucureşti, Stabilimentul grafic I.V. Socec.

Iorga 1903: N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. V, Bucureşti, Editura Ministerului de Instrucţie, Stabilimentul grafic I.V. Socec.

Iorga 1904: N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. VII, Bucureşti, Editura Ministerului de Instrucţie, Stabilimentul grafic I.V. Socec.

MDG, V: *Dicţionar geografic al României*, vol. V, Bucureşti, Stabilimentul grafic I.V. Socec, 1902.

Mihăilescu 1966: Vintilă Mihăilescu, *Dealurile şi câmpiile României. Studiu de geografie a reliefului*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Moldovanu 2010: Dragoş Moldovanu, *Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicaţie la câmpul hidronimului MOLDOVA)*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”.

NALR–DATE: *Noul Atlas lingvistic al României. Moldova şi Bucovina. Date despre localităţi şi informatori*, de Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A. Florea, Ion Nuţă, Adrian Turculeţ, Bucureşti, Editura Academiei, 1987.

Păltănea 2001: Paul Păltănea, *Neamul logofătului Costache Conachi*, Bucureşti, Editura Albatros.

Radisits 1942–1943: Generalstabs-Hauptmann Radisits, *Die topographische und statistische Beschaffenheit von der Moldau und Wallachey* [1822, după material adunat la 1789], publicat de Ion I. Nistor, *O descriere a Principatelor Române din 1822*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii istorice” (Bucureşti), s. III, t. XXV, 1942–1943.

Ştrempel 1959: G. Ştrempel, *Copişti de manuscrise româneşti până la 1800*, I, Bucureşti, Editura Academiei.

TTRM I_{1-2}: *Tezaurul toponimic al României. Moldova* (coordonator Dragoş Moldovanu), *Repertoriul istoric al unităţilor administrativ-teritoriale (1772-1988)*, vol. I, partea 1 şi partea a 2-a, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1991-1992.

TTRM I_3: *Tezaurul toponimic al României. Moldova* (coordonator Dragoş Moldovanu), *Toponimia Moldovei în documente scrise în limbi străine (exclusiv slavona)*, vol. I, partea a 3-a, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, 2004.

TTRM I_4,: *Tezaurul toponimic al României. Moldova* (coordonator Dragoş Moldovanu), *Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395–1789)*, vol. I, partea a 4-a, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, 2005.

Tufescu 1977: Victor Tufescu, *Judeţul Botoşani*, Bucureşti, Editura Academiei.

BDD-A14958 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:40 UTC)

The Field of the *Botoşani* Toponym

This paper contains a description of the *Botoşani* toponymic field: a set of names formed from the *Botoşani* toponym by structural processes called by Dragoş Moldovanu *polarization* and *differentiation*. Attested since the beginning of the fifteenth century and with access to major trade routes crossing the Moldova, Botoşani city had social and economic importance, especially in XIX century. Around its name a quite important toponymic field has been developed, over time, characterized by the diversity of place-names and a variety of forms attested by documents. The diachronic depiction of the toponymic fields is an essential step in the lexicographical approach of place names because it reflects the dynamic reality discovered in the field.

BDD-A14958 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:40 UTC)